

УКРАЇНОЗНАВЧІ ТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «БІЛОРУСЬ І СУСІДИ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ, МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ»

21 – 22 квітня 2016 року у білоруському місті Гомелі відбулася міжнародна наукова конференція «Білорусь і сусіди: шляхи формування державності, міжнаціональні та міждержавні відносини» (білоруською: «Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальныя і міждзяржаўныя адносіны»). З ініціативи кафедри всесвітньої історії історичного факультету Гомельського державного університету імені Франциска Скорини вона відбувається з 2006 р.

Серед зарубіжних учасників переважали освітяни й науковці з України, що природно, зважаючи на географічну близькість Гомеля до України та активні зв'язки. З-поміж усіх заявлених у програмі конференції [6] учасників кожен третій представляв Україну. Були також дослідники з Литви та Російської Федерації. У роботі конференції взяли участь науковці НДІУ, що є реальним внеском у виконання угоди про співпрацю між НДІ українознавства та Гомельським державним університетом імені Франциска Скорини¹. Українознавці НДІУ подарували організаторам конференції кілька номерів журналу «Українознавство» та деякі книжкові видання своїх співробітників. Вітальний лист директора НДІУ

¹ В Угоді про співпрацю зазначено: «Головною метою угоди є об'єднання зусиль у розробці довгострокової програми наукового співробітництва, у підготовці і підвищенні кваліфікації наукових і науково-педагогічних кадрів, а також у реалізації спільних науково-дослідних проєктів у сфері українознавства, білорусознавства, історії та культури України і Білорусі, всесвітньої історії, історії слов'ян, джерелознавства, етнології, фольклористики та культурології, геополітики».

Б. Галайка ректору ГДУ ім. Ф. Скорини О. Рогачову, організаторам та учасникам конференції зачитав на пленарному засіданні у перекладі на білоруську мову декан історичного факультету М. Мязга. У ньому висловлювалося побажання «плідної праці та вагомих звершень з метою процвітання білоруського народу, гармонізації міжнаціональних відносин, поглиблення міждержавних зв'язків з Україною в економічній, військовій, фінансовій, культурній, інформаційній, освітній, науковій сферах».

Організатори конференції запропонували для обговорення 9 основних проблем, що стосувалися різних історичних періодів, від середньовіччя до сьогодення, серед них такі: «Етнорелігійні та націєтворчі процеси у Центрально-Східній Європі у XVI – початку XX ст.», «Проблеми формування національної державності у Східній Європі в першій половині XX ст.», «Білорусь і сусіди у другій половині XX – початку XXI ст.».

На пленарному та трьох секційних засіданнях конференції було заслухано чимало доповідей з історії Білорусі й сусідніх країн. Значна частина доповідей стосувалася українознавчої тематики. Українські учасники запропонували до уваги, наприклад, такі теми: «Національний політичний рух в Україні в XIX ст.: етапи, особливості, підсумки діяльності» (Бобіна О. В.), «Службова шляхта Остерського староства Київського воеводства Речі Посполитої: спроба етнічної стратифікації» (Кондратьєв І. В.), «Білоруси у розвитку етнічної структури населення України від кінця XIX ст. до сьогодні» (Чирков О. А.).

Частина білоруських учасників конференції також доповіла вельми цікаві результати дослідження українознавчих тем, зокрема: «Перехід Київської землі від Великого Князівства Литовського до Польщі у 1569 р.: причини та техніка інкорпорації» (Попель Р. І.), «Формування наукового світогляду та методології історичного пізнання М. С. Грушевського (кінець XIX – початок XX ст.)» (Олексійченко Г. О.), «М. С. Грушевський і проблеми національно-державного розвитку України (1917 – 1918 рр.)» (Рубан А. О.), «Зміни шлюбної та сімейної структури сільського населення білорусько-російсько-українського пограниччя у 1920 – 1930-і роки» (Старовойтов М. І.).

У 2016 р. організатори конференції планують опублікувати збірник наукових праць, де буде вміщено статті її учасників. А за результатами попередніх конференцій про Білорусь та сусідів вийшло 5 збірників статей (2012 – 2015 рр.), у яких представлено й українознавчу тематику. Статті опубліковані переважно білоруською мовою, значна частина статей – українською, є також російською та польською мовами. Стислу інформацію про зміст статей 2, 3, 4 випусків збірника «Білорусь і сусіди...» подано англійською мовою. За проблематикою та, певною мірою, за складом авторів збірник є продовженням справи, початої учасниками конференцій [2, с. 4].

Збірник «Білорусь і сусіди: шляхи формування державності, міжнародні та міждержавні відносини» має 4 випуски. У ньому зібрано наукові статті, де розглядаються вузлові проблеми історії Білорусі у контексті її взаємовідносин з сусідами у різні історичні епохи, роль та місце білоруських земель у міжнародних

політичних процесах, які відбувалися у Центрально-Східній Європі, виявляють вплив різноманітних чинників на соціально-культурні та державно-політичні процеси в Білорусі.

Перший випуск збірника «Білорусь і сусіди...» [1] є найбільшим за обсягом і кількістю статей (69), у тому числі українознавчих. Приблизно кожна третя його стаття містить українознавчі знання, у кожній четвертій автори наводять результати українознавчого предмета дослідження.

3-поміж 4 випусків збірника лише перший має у структурі тематичні розділи, а саме: 1) «Від Речі Посполитої „двох народів“ до національного відродження XIX – початку XX ст.» (18 статей), 2) «Білорусько-український семінар» (9 статей), 3) «Розділені народи, розділені суспільства (1921 – 1839 рр.)» (18 статей), 4) «Трагедія і надія: Білорусь та сусіди у воєнних катастрофах XX століття» (24 статті). Близько 2/3 статей українознавчої тематики першого випуску збірника зосереджені у перших двох його розділах.

У розділі «Від Речі Посполитої „двох народів“ до національного відродження XIX – початку XX ст.» українознавчі знання містяться у статтях українських і білоруських дослідників: «Шляхта Любецького староства у 1571 р.» (Кондратьєв І. В., Україна), «Єзуїти з Русі і Литви у персональних каталогах товариства Ісуса другої половини XVI – першої половини XVII ст.» (Шевченко Т. М., Україна), «Становище православних на українських та білоруських землях у складі Речі Посполитої» (Власюк І. М., Україна), «Ідеї всеслов'янської єдності у творах викладачів Київської духовної академії (друга половина XIX – початок XX ст.)»

(Шип Н. А., Україна), «Посполите рушення та його критика у суспільно-політичній думці Речі Посполитої середини XVI – XVII ст.ст.» (Пилипенко В. М., Україна), «Дискусія про українофільство на сторінках російської преси у середині 1870-х рр.» (Ярмоленко А. С., Білорусь), «Тактика польської армії в кінці XVI – першій половині XVII ст.» (Шиляев А. П., Білорусь)².

Майже всі статті розділу «Білорусько-український семінар» мають українознавче спрямування: «Про причини революції на східнослов'янському просторі (спроба порівняння популярних національних історіографій)» (Бобіна О. В.), «Білоруська хроніка на сторінках подільської преси у серпні – вересні 1919 р.» (Зубко О. Є.), «Республіка на півдні України» (Котляр Ю. В.), «Проблеми взаємовідносин українських незалежних державних утворень (1917 – 1920 рр.) з Білоруською Народною Республікою (БНР) в сучасній українській історіографії» (Губський С. І.), «„Бессарабське питання“ у міжнародних відносинах 1917 – 1924 рр. та утворення Молдавської автономної радянської соціалістичної республіки» (Тучинський В. А., Білоус С. В.), «Гомель та Україна у контексті Громадянської війни й іноземної інтервенції (1918 – 1921 рр.)» (Глушаков Ю. В.), «М. С. Грушевський у роки української революції (1917 – 1918 рр.)» (Рубан А. А.), «Етнодемографічні зміни у складі міського населення білорусько-російсько-українського прикордоння (1920 – 1930 рр.): нові оцінки» (Старовойтов М. І.).

² Через відсутність інформації про повні імена авторів публікацій при перекладі з білоруської та російської мов у деяких випадках в ініціалах можливі помилки.

У розділі «Розділені народи, розділені суспільства (1921 – 1939 рр.)» є 2 статті білоруських авторів, що стосуються історії державного кордону та адміністративно-територіального устрою України: «Семенівська волость: деякі аспекти політики територіально-адміністративного перетворення у білорусько-російсько-українському прикордонні у 1919 – 1926 рр.» (Олександрович З. А., Олійникові М. А.), «„Речицький план“ – спроба розширення БРСР (1821 – 1922 рр.)» (Єлізаров С. А., Єлізарова Г. В.). Українознавчі знання містяться також у статтях: «Формування концепцій міждержавних взаємовідносин між Москвою і Вільно в кінці XV – першій чверті XVI ст.» (Сидоренко Б. І., Білорусь), «Важкі умови виживання радянського народу у довоєнний період» (Кокошко Ф. І., Україна).

Українознавчі питання стоять у центрі уваги автора статті «Україна та Раппальський договір 1922 р.» (Купчик О. Р., Україна) розділу «Трагедія і надія: Білорусь та сусіди у воєнних катастрофах ХХ століття». Але і в інших статтях знайдемо чимало інформації, що належить до українознавчої системи знань: «Нацистські плани поділу території Західної Білорусі та їх реалізація під час Другої світової війни» (Козлова С. Л., Білорусь), «Паризька мирна конференція та розв'язання територіальних суперечок між переможцями й переможеними» (Довгялло М. С., Білорусь), «Раппальський договір і міжнародна ситуація у Центрально-Східній Європі (1922 – 1926 рр.)» (Мязга М. М., Білорусь).

У другому випуску збірника [2] до українознавчих зараховуємо, насамперед, статті на різні теми історії України:

«Порядок надання права на володіння маєтками на Волині в часи Стефана Баторія» (Бортникова А. В., Україна), «Статут церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії, другої редакції» (Федоренко М. О., Україна), «Питання залізничного будівництва у діяльності органів міського самоуправління Чернігівської губернії у 1910-і рр.» (Жихарев С. Б., Білорусь), «Революція і реформа в історико-політичній традиції України: до постановки питання» (Бобіна О. В., Україна).

До групи українознавчих належать також статті, де предмет дослідження перебуває одночасно у полі білорусознавства чи іншому: «З історії українсько-білоруських зв'язків XVII ст.» (Мицик Ю. А., Україна), «Питання про східні кордони Польщі та позиція Великої Британії на Генуезькій конференції 1922 р.» (Дубровко О. М., Білорусь), «Динаміка зіткнення культур на території Західної Білорусі у 1939 – 1941 рр.» (Висоцькі А., Польща), «Доми Товариства Ісуса в Україні-Русі та Японії в порівняльній перспективі (остання чверть XVI – перша половина XVII ст.ст.)» (Шевченко Т. М., Коваленко О. О., Україна, Японія).

Невелика частина статей на неукраїнознавчі теми містить, серед інших, українознавчі знання: «Організація армії ВКЛ у кінці 16 – початку 17 ст.» (Шилляев А. П., Білорусь), «Від перепочинку до нового штурму (зовнішньополітичний поворот Советської Росії восени 1918 р.)» (Мязга М. М., Білорусь).

Отже, у другому випуску збірника половину серед його 16 статей становлять статті українознавчої тематики, а деякі з-поміж решти статей мають українознавчі знання, що становлять

певні частини їхнього змісту. Крім українських дослідників, українознавчі теми активно опрацьовували білоруські автори. Хронологічні рамки представлених у збірнику українознавчих тем охоплюють XVI – XX ст.

У третьому випуску збірника [3] українознавчі проблеми розглядаються приблизно у третині всіх статей. Серед статей українознавчої тематики українських авторів є такі, що одночасно можемо вважати й білорусознавчими: «Любецьке та Лоевське староства у війнах з московською державою (кінець XVI – перша пол. XVII ст.)» (Кондратьев І. В.), «До історії діяльності білоруської торговельної палати в Києві у 1918 – 1919 рр.» (Ямкова О. М.), «Український національно-визвольний рух в українсько-білоруському прикордонні 1943 – 1946 рр.» (Стародубець Г. М.).

Але є такі, що не торкаються білорусознавчої проблематики: «Репресована школа: перша українська гімназія імені Т. Г. Шевченка» (Даниленко С. В.), «Розвиток селянської кооперації на Поділлі в період НЕПУ» (Мельничук О. А.), «Шевченкіана українського художника Федора Зотиковича Коновалюка» (Зінько О. В., Зінько Ю. А.), «Історичні зв'язки українського та молдавського народів з найдавніших часів до сьогодення: історіографічна довідка» (Тучинський В. А., Білоус С. В.).

Зарубіжні автори дослідили низку тем, що мають безпосереднє відношення до українознавства: «Здобуття незалежності Польщі у 1918 р. та питання відновлення східних кордонів 1772 р.» (Мязга М. М.), «Політика Речі Посполитої відносно Білорусі й України у перший рік більшовицької диктатури: паралелі й розходження» (Лазько Р. Р.), «Полісся у

науковій і громадській думці у міжвоєнний період» (Чернякевич І. С.), «Сільське населення білорусько-російсько-українського прикордоння у 1920 – 1930 рр.: гендерний аспект» (Старовойтов М. І.).

Четвертий випуск збірника [4] також містить низку статей українознавчої тематики українських і зарубіжних авторів: «Православна церква на Русі XIII–XV століть: боротьба за митрополію» (Черепко С. А., Білорусь), «Нащадки службової шляхти в оточенні Леонтія та Павла Полуботків» (Кондратьєв І. В., Україна), «Залізничне будівництво у діяльності Полтавського земства на початковому етапі ранньоіндустріальної модернізації в Росії» (Жихарев С. Б., Білорусь), «Новий аграрний порядок» німецько-румунських окупантів України (1941 – 1944)» (Захарченко О. О., Україна), «Політичні аспекти безпеки Української держави» (Кравчук О. Ю., Україна), «Діахронічні аспекти адміністративно-територіального становлення та розвитку Миколаївщини» (Матвієнко Л. В., Панченко Г. О., Україна). У цьому випуску українознавчі статті становлять близько чверті від усіх.

Збірник «Історичні шляхи, взаємодія та взаємовпливи білоруського народу і сусідів: Збірник наукових статей» [5] містить наукові статті, які показують вузлові проблеми історії Білорусі у контексті її взаємовідносин з сусідами та іншими країнами. Головну увагу у збірнику приділено взаємодії та взаємовпливам народів регіону у процесі формування націй та державності. Широко представлені у цьому збірнику статті українознавчої тематики мають і білорусознавче спрямування: «Українсько-білоруські культурні зв'язки у XVII – XVIII ст.» (Рубан А. А.), «Конфесійне питання у

білорусько-українських взаємовідносинах у часи Речі Посполитої: археографічний огляд» (Барсук А. Я.), «Використання особистих фондів для дослідження взаємозв'язків білоруської та української діаспор (1918 – 1939)» (Коваль В. У.), «Зовнішньополітичні зв'язки Директорії УНР та білоруських державних утворень (1918 – 1920): висвітлення досвіду відносин в сучасній українській історіографії» (Губський С. І.), «Православна церква і державна влада на Правобережній Україні та в Білорусі у XIX ст.» (Власюк І. М.), «Фінансове забезпечення соціального страхування в УРСР та БРСР (1922 – 1933)» (Вальчук О. І.), «Порівняльна характеристика бойових дій влітку 1941 р. на території України та Білорусі» (Кокошко Ф. І.), «Політичне життя Білорусі у контексті історії українського і єврейського націонал-комунізму (1918 – кінець 1920-х рр.)» (Гірик С. І.), «Відбудова залізничного транспорту України в роки Великої Вітчизняної війни як засобу відновлення взаємин між Україною та Білоруссю (1943 – 1945)» (Мазило І. В.).

Є також статті, що висвітлюють питання економічної історії Чорноморсько-Балтійського регіону Європи (Жихарев С. Б. «Пріоритети державної економічної політики та місцеві господарські проблеми в Росії: пошук балансу інтересів (на прикладі Чорноморсько-Балтійського залізничного транзиту в 70-і – 80-і рр. XIX ст.)»), українознавчі аспекти історії політичних рухів і партій у Російській імперії (Бобіна О. В. «Особливості політичного руху в Україні, загальноросійські партії в Україні і їх ставлення до українського питання в XIX – на початку XX ст.»), події історії зарубіжних українців (Гула О. Г. «Суспільно-політична діяльність українських емігрантів

у Королівстві Югославія (1929 – 1941)»), певні сторони управління окупованими німцями територіями під час Другої світової війни (Стельникович С. В. «Німецькі антиалкогольні кампанії в генеральному окрузі Житомир (1941 – 1944)»).

Низка статей збірника стосується суто українознавчої тематики: «Джерельні відомості про дослідження членів Церковно-історичного та археологічного товариства колекцій церковно-археологічного музею при Київській духовній академії» (Федоренко М. О.), «Спроби впровадження політехнічного та виробничого навчання в окремих школах Української РСР у 50-х рр. ХХ ст.» (Яніцький О. Ю.), «Вінницькі адресати Івана Красковського в 1917 – 1920-х рр.» (Зубко О. Є.).

Бачимо, що статті українознавчої тематики становлять близько 45% від усіх статей збірника. У більшості з них розглядаються історичні події і явища ХХ ст., у чотирьох йдеться про ХІХ ст. і лише у двох статтях висвітлюються попередні століття (ХVІ – ХVІІІ). Більше половини українознавчих статей збірника присвячено українознавчо-білорусознавчій проблематиці.

Огляд видань показав, що поряд із білорусознавчими працями у кожному випуску збірника містяться статті з українознавчими назвами. Ознайомлення з текстами праць, представлених у збірниках, дає можливість стверджувати, що ці збірники є великою мірою українознавчими виданнями Гомельського державного університету ім. Ф. Скорини. Крім білорусознавчих, вони містять статті на найрізноманітніші українознавчі теми переважно суто історичного спрямування. Частина цих статей одночасно

входить до предметних полів білорусознавства та українознавства, а частина – не має предметного зв'язку з Білоруссю, зарубіжними етнічними білорусами, білорусознавством.

Українознавчі доповіді на конференції «Білорусь і сусіди...» та статті у виданнях можна поділити щодо українознавства на 2 основні групи: 1) містять результати суто українознавчого предмета дослідження, 2) містять результати досліджень на межі предметного поля українознавства з білорусознавством тощо. Крім цих, є ще група неукраїнознавчих доповідей і статей, певна частина змісту яких складається з українознавчих знань.

Завдяки тому, що кафедра всесвітньої історії історичного факультету ГДУ ім. Ф. Скорини люб'язно подарувала НДІ українознавства оглянуті у цій статті збірники, з ними можна ознайомитися докладніше у бібліотеці Інституту. Вони будуть цікавими й корисними не лише спеціалістам-історикам (науковцям і викладачам), але й студентам та усім, хто цікавиться білорусознавчими, українознавчими й іншими темами історії країн Центрально-Східного регіону Європи.

Через низку причин, серед яких постійний брак в інформаційному полі Білорусі новин та аналітичних матеріалів українського походження про минулий і сучасний суспільно-історичний розвиток українського суспільства, переважна більшість білорусів сприймають події, що відбуваються в сучасній Україні, крізь «російські окуляри». Близько $\frac{3}{4}$ білорусів вважають, що в Україні відбувається громадянська війна, а понад половина – покладають провину за те, що Мінські домовленості не працюють, саме на Україну (за опитуванням у березні

2016 р.) [7]. Такий стан речей шкодить обом країнам. Співробітники НДІУ зацікавлені у продовженні співпраці з білоруськими колегами у напрямку об'єднання дослідницьких зусиль у сферах білорусознавства та українознавства. Вважаємо, що прямі наукові й освітні контакти між Україною й Білоруссю у царині білорусо- й українознавства руйнуватимуть сформовані у минулому негативні стереотипи, зміцнюватимуть добросусідські відносини. Українознавчі теми міжнародної наукової конференції «Білорусь і сусіди: шляхи формування державності, міжнаціональні та міждержавні відносини» є реальним кроком на цьому шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальных і між-дзяржаўных адносін: Зборнік навуковых артыкулаў. Вып. 1 / М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны; Рэдкал.: Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар), М. М. Мязга, Д. М. Талочка, А. М. Дуброўка. – Гомель: Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2012. – 373 с.
2. Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальных і між-дзяржаўных адносін: Зборнік навуковых артыкулаў. Заснованы ў 2011 годзе. Вып. 2 / М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны; Рэдкал.: Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар), А. М. Вабішчэвіч, М. П. Касцюк, У. Е. Снапкоўскі, А. А. Макушнікаў, С. А. Елізараў, Ю. А. Мыцык, М. М. Мязга, С. А. Чаропка. – Гомель: Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2013. – 102 с.
3. Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальных і міждзяржаўных адносін: Зборнік навуковых артыкулаў. Заснованы ў 2012 годзе. Вып. 3 / М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны; Рэдкал.: Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар), А. М. Вабішчэвіч, М. П. Касцюк, У. Е. Снапкоўскі, С. А. Елізараў, Ю. А. Мыцык, М. М. Мязга, С. А. Чаропка. – Гомель: Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2014. – 237 с.
4. Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальных і між-дзяржаўных адносін: Зборнік навуковых артыкулаў. Заснованы ў 2012 годзе. Вып. 4 / М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны; Рэдкал.: Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар), А. М. Вабішчэвіч, М. П. Касцюк, У. Е. Снапкоўскі, С. А. Елізараў, Ю. А. Мыцык, М. М. Мязга, С. А. Чаропка. – Гомель: Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2015. – 158 с.
5. Гістарычныя шляхі, узаемадзеянне і ўзаемаўплывы беларускага народа і суседзяў: Зборнік навуковых артыкулаў / М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны; Рэдкал.: Р. Р. Лазько (галоўны рэдактар), А. М. Бабков, А. М. Кротаў, М. М. Мязга, С. А. Чаропка; М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2014. – 180 с.
6. Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны». Гістарычны факультэт. Кафедра ўсеагульнай гісторыі. Праграма міжнароднай навуковай канферэнцыі Беларусь і суседзі: шляхі фарміравання дзяржаўнасці, міжнацыянальных і міждзяржаўных адносін. г. Гомель, 21 – 22 красавіка 2016 г. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2016. – 20 с.
7. IWP. [Інстытуту сусветнай палітыкі (ІСП)] Аудит зовнішняй палітыкі: Украіна – Білорусь [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/2064.html>

Олег ЧИРКОВ

науковий співробітник відділу української етнології НДІУ